

Білоусов Євген Миколайович
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права Європейського Союзу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, провідний науковий
співробітник НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України

ЩОДО НАУКОВОГО ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОЕКТУ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ (ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ)

Наукову працю присвячено дослідженню питань необхідності прийняття стратегією забезпечення економічної безпеки (стратегією національної безпеки). Автором проаналізовано основні підходи до формування змісту такого документу, визначено шляхи та напрямки для вітчизняного законодавця, розглянуто алгоритми та підходи сучасного стратегічного планування.

Ключові слова: економічна безпека, національна безпека, стратегія.

The scientific work is devoted to the research of the necessity of adopting the economic security strategy (national security strategy). The author analyzes the main approaches to the formation of the content of such a document, defines ways and directions for the domestic legislator, examines the algorithms and approaches of modern strategic planning.

Keywords: economic security, national security, strategy.

У сучасній науковій доктрині існує декілька підходів до визначення поняття «стратегія», серед яких на найбільшу увагу, на нашу думку, заслуговують такі:

- 1) вибір генерального напрямку цієї діяльності, і в його рамках визначення найбільш ефективних методів, способів, механізмів вирішення виникаючих завдань, досягнення поставлених цілей;
- 2) довготривалі принципи установки і наміри, а також плани цієї діяльності;

3) мистецтво планування та управління цією діяльністю на тривалій період.

З огляду на вище наведене, стратегію забезпечення економічної безпеки можна визначити як сукупність планів, програм, методів і механізмів захисту життєво-важливих інтересів особистості, суспільства і держави в економічній сфері від загроз.

Що ж необхідно враховувати в такій стратегії? Який має бути її зміст?

Перш за все, слід пам'ятати, що положення будь-якої стратегії мають ґрунтуватися на нормах відповідної концепції у даній сфері, у нашому випадку мова йде про концепцію економічної безпеки або документу вищого як за змістом, так і за метою прийняття рівня ієрархії. Далі повинна бути поставлена загальна мета, досягнення якої передбачається як кінцевий результат реалізації стратегії. Виходячи зі змісту концепції економічної безпеки або концепції національної безпеки, ця мета має полягати в такому попередженні, подоланні та нейтралізації загроз життєво-важливим інтересам, яке необхідне для створення найсприятливішої та усесторонньої реалізації цих інтересів.

Стратегія також має містити ті групи життєво-важливих інтересів, які були сформовані в концепції економічної безпеки або концепції національної безпеки, зміст має бути викладено більш детально та розгорнуто, ніж в концепції економічної безпеки або концепції національної безпеки, щоб зміст кожного життєво-важливого інтересу було викладено не лише в формі його опису, а й представлено як сукупність окремих економічних та правових параметрів (показників). Зміна цих параметрів в сторону їх збільшення або зменшення в процесі цілеспрямованого впливу на них системи забезпечення економічної безпеки відповідного суб'єкта як раз і буде свідчити про ефективність протидії тій чи іншій загрози (загрозам).

Традиційно алгоритм стратегічного планування передбачає:

– формулювання стратегічних орієнтирів та постановку цілей розвитку соціально-економічної системи (об'єкта управління);

– оцінку загроз та можливостей розвитку системи під впливом різних суб'єктів та чинників внутрішньої та зовнішньої природи;

– аналіз стратегічних альтернатив (сценаріїв) розвитку системи – з визначенням заходів подолання загроз та створення умов для використання всіх можливостей розвитку;

– вибір стратегії;

– реалізацію стратегії: розроблення та реалізацію системи планів, процедур, правил, бюджетів тощо;

– оцінку стратегії.

Для наукового обґрунтування стратегії економічної безпеки (національної) важливе значення має *прогнозування* (насамперед довгострокове і середньострокове) та побудова *сценаріїв* соціально-економічного розвитку держави з визначенням наслідків по кожному з них. Останнє дає можливість на основі аналізу стану національної економічної системи в минулому та вивчення сучасних тенденцій зміни зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на неї, ефективно визначити траєкторії, кількісні та якісні параметри розвитку національної економіки в майбутньому. Правильно розроблений прогноз розвитку економіки може стати основою стратегічного та індикативного планування, програмування, наукового, фінансового, матеріально-технічного та кадрового забезпечення розвитку економіки.

При цьому слід використовувати два типи прогнозування – пошукове (генетичне) і нормативно-цільове. Дієвим також може стати використання поширених у зарубіжних державах методів прогнозування, зокрема, мова йде про: економетричні моделі; методи екстраполяції, моделювання, експертні висновки; методологію, ґрунтовану на циклічно-генетичних закономірностях розвитку тощо.

Особливої актуальності в Україні також набуває проведення Форсайт-досліджень з метою виявлення нових пріоритетних напрямів інноваційного розвитку та можливих технологічних перспектив, які за умови інвестування та організації систематичної роботи зможуть у довгостроковій перспективі істотно вплинути на соціально-економічний розвиток держави, регіону держави, галузі або корпорації.

Особливостями технологічного Форсайту є:

– опитування широкого кола експертів, заінтересованих груп населення (у тому числі суб'єктів господарювання) щодо розв'язання

проблем інноваційного розвитку за готовності учасників Форсайту спільно оцінити довгострокові перспективи науково-технологічного розвитку країни;

– використання сучасних методів дослідження: технологічних (технологічні карти, аналіз частоти згадувань), аналітичних (Дельфі, SWOT-аналіз, аналіз інформаційних потоків, екстраполяція) та експертних. Центром Форсайту є побудова багатоваріантних сценаріїв подій із розробкою «технологічних дорожніх карт» та «технологічних коридорів» від НДР до виробництва і реалізації конкурентоспроможної продукції, формування інноваційних кластерів, масштабних виробництв на основі інтеграції науки і промисловості, державного і приватного секторів.

Основна частина стратегії повинна бути присвячена викладенню планів, програм, методів і механізмів захисту кожного життєво-важливого інтересу від спрямованої на нього загрози. Якщо ж реалізації даного інтересу протидіють відразу кілька загроз (а це можливо встановити за допомогою використання відповідних методів моніторингу), то необхідно, перш за все, визначити послідовність протидії цим загрозам, яка має ґрунтуватися на рівні тієї небезпеки, яку представляє кожна загроза для реалізації даного інтересу. Природно, що закріплення цих загроз у відповідній стратегії має ґрунтуватися на пріоритетності життєво-важливих інтересів, реалізації яких ці загрози перешкоджають.

У процесі захисту кожного життєво-важливого інтересу слід також ставити чіткі завдання, поетапне/паралельне вирішення яких сприятиме досягненню спільної мети стратегії. Вирішення цих завдань буде демонструвати або рівень попередження, подолання та нейтралізацію однієї загрози, або послідовне попередження, подолання та нейтралізацію загроз (якщо їх декілька), попередньо класифікованих за ступенем їх небезпечності, або і те, і інше одночасно. Для вирішення кожного із них мають розроблятися та послідовно впроваджуватися відповідні механізми, які також повинні бути відображені в стратегії.

І, нарешті, для вирішення кожного з зазначених завдань повинен бути встановлений строк, що корелює зі строками вирішення

суміжних завдань, повинні бути визначені конкретні компетентності, контролюючі органи, до повноважень яких буде віднесено також вирішення питань притягнення до відповідальності за порушення положень стратегії чи концепції.

З огляду на важливість співвідношення концепції економічної безпеки або (концепції національної безпеки) зі стратегією забезпечення економічної безпеки, варто також пам'ятати і про необхідність кореляції останньої зі стратегією економічного розвитку.

Для ефективної реалізації положень зазначеного нормативно-правового акту, на нашу думку, стратегію забезпечення економічної безпеки доцільно об'єднати з концепцією економічної безпеки (концепцією національної безпеки) в доктрину (програму) економічної безпеки, а стратегію економічного розвитку об'єднати з концепцією економічного розвитку в доктрину (програму) економічного розвитку.

Основою кожного з цих документів є життєво-важливі інтереси конкретного суб'єкта (держави, регіону, регіону держави, суб'єкта господарювання), які формуються одночасно для кожної з доктрин для одночасної реалізації в одному документі та захисту – в іншому. Процес реалізації інтересів, як правило, відбувається одночасно з їх захистом, тому обидві доктрини реалізуються паралельно. Проте, при розробці цих доктрин слід мати на увазі те, що доктрина економічної безпеки покликана формувати сприятливі умови для реалізації доктрини економічного розвитку, а остання, у свою чергу, повинна будуватися фактично як продовження доктрини економічної безпеки.

Саме з цих позицій, на наш погляд, має розроблятися і стратегія економічної безпеки України або стратегія національної безпеки України (і економічної безпеки як її складової).

Таким чином, сьогодні в Україні, незважаючи на гостру необхідність, все ще не створено дієвої доктрини національної економічної безпеки, що може складатися з науково обґрунтованої концепції економічної безпеки або концепції національної безпеки і пов'язаної з нею стратегією забезпечення економічної безпеки (стратегією національної безпеки).